

**LIST POLSKICH PROWINCJAŁÓW ZAKONU KARMELITÓW BOSYCH
Z OKAZJI 400 LAT OBECNOŚCI ZAKONU W POLSCE (1605-2005)**

1. W grudniu 2005 roku mija 400 lat od założenia pierwszego klasztoru karmelitów bosych na ziemiach polskich. Rocznica ta stanowi dobrą okazję, by przypomnieć o owych początkach sprzed czterystu lat oraz ukazać zarys dziejów karmelitów bosych w naszej ojczyźnie. Oczywiście, zdajemy sobie sprawę, że będzie to prezentacja dość ogólna, z konieczności pomijająca wiele spraw interesujących, a nawet ważnych, niemniej uważamy to przedsięwzięcie za celowe, i ufamy, że przyczyni się do lepszego poznania naszej rodziny zakonnej, obecnej dziś w wielu miejscach w Polsce oraz poza jej granicami. Wszystkich, którzy byliby zainteresowani bardziej szczegółowymi informacjami, odsyłamy do dość licznych opracowań, jakie na temat obecności karmelitów bosych na historycznych ziemiach Rzeczypospolitej zostały opublikowane w ostatnich dziesięcioleciach, w tym zwłaszcza pragniemy polecić wydaną z okazji obecnej rocznicy pozycję pt. „Karmelici bosy w Polsce 1605-2005. Księga jubileuszowa”.

Podjmując obchody 400-lecia, w tym także pisząc niniejszy list, kierujemy się wdzięcznością oraz poczuciem odpowiedzialności za kontynuację rozpoczętego przed czterystu laty dzieła. Podziękowanie składamy nade wszystko Bogu, którego pełna miłości Opatrzność skierowała na nasze ziemie pierwszych karmelitów bosych i pozwoliła im następcom trwać przez kolejne pokolenia aż po dzień dzisiejszy. Pragniemy również wyrazić wdzięczną pamięć wobec tych wszystkich naszych ojców i braci, którzy – wierni charyzmatowi Karmelu Terezańskiego – poświęcili swoje życie Bogu, przyczynili się do pomnożenia świętości Kościoła oraz w wieloraki sposób spieszyli z duchową posługą swoim braciom i siostram w wierze, zwłaszcza prowadząc ich do zażyłej przyjaźni z Bogiem.

Na wstępie pragniemy przypomnieć, że karmelici bosy (Zakon Braci Bosych Najświętszej Maryi Panny z Góry Karmel) są jednym z zakonów, które ukształtowały się w Kościele w epoce jego wielkiej odnowy po Soborze Trydenckim. To właśnie wówczas, w połowie XVI wieku, św. Teresa od Jezusa i św. Jan od Krzyża zapoczątkowali w Hiszpanii reformę w łonie zakonu karmelitańskiego, w wyniku której powstały najpierw klasztory karmelitanek bosych, a wkrótce potem karmelitów bosych. Reforma rozwijała się początkowo w samej tylko Hiszpanii, wnet jednak zakonnicy zostali wysłani do Meksyku oraz założyli klasztory w Genui, Rzymie i Neapolu. Kolejna placówka zakonu powstała w Polsce.

2. Zanim doszło do wydarzenia, którego czterechsetną rocznicę obchodzimy, tzn. założenia pierwszego klasztoru, rok wcześniej przybyli do Polski karmelici bosy, których papież Klemens VIII wysłał z poselstwem do szacha perskiego Abbasa I. W następstwie ich kilkumiesięcznego pobytu w Krakowie i Wilnie dostojnicy duchowni i świeccy skierowali prośbę do władz generalnych zakonu, by karmelici bosy osiedlili się w Polsce. Obradująca w tym czasie kapituła generalna przyjęła propozycję i tak oto 28 listopada 1605 roku przybyli do Krakowa czterej zakonnicy: o. Maciej od św. Franciszka, o. Jan od Najświętszego Sakramentu, o. Alfons od Matki Bożej oraz br. Jakub od św. Bartłomieja, z których trzej pierwsi byli Hiszpanami, czwarty zaś Neapolitańczykiem. Kilka dni później, 7 grudnia, objęli w posiadanie podarowany im grunt na przedmieściu za bramą Św. Mikołaja, gdzie wkrótce wzniesli pierwszy swój klasztor, nadając mu wezwanie Niepokalanego Poczęcia NMP.

Do nowicjatu zaczęli zgłaszać się polscy kandydaci, ale zanim w większej liczbie mogli przejść odpowiedzialność za los i rozwój zakonu w Rzeczypospolitej, przełożeni generalni przysyłali z Italii kolejnych zakonników narodowości włoskiej i hiszpańskiej. Doświadczeni w życiu zakonnym przybysze, wspierani stopniowo przez współbraci Polaków, przystąpili do zakładania nowych klasztorów. Historycy Kościoła twierdzą, że właśnie pierwsza połowa XVII wieku była na naszych ziemiach czasem niezwykle dynamicznego rozwoju zakonów. Na ten sprzyjający okres przypadają pierwsze fundacje karmelitów bosych. Po klasztorze Niepokalanego Poczęcia w Krakowie powstają kolejne: w Lublinie, Lwowie, drugi w Krakowie, w Poznaniu, Przemyślu, Wiśniczu, Wilnie, Berdyczowie, Kamieńcu Podolskim, Warszawie, Głębokiem, Wiśniowcu. Założono także erem, czyli klasztor pustelniczy, w Czernej. Ten dynamiczny rozwój zahamowały wojny, do jakich doszło w połowie XVII wieku. Niektóre klasztory zostały wówczas spalone, niemal wszystkie ograbione, a zakonnicy zmuszeni do opuszczenia swych siedzib i do wieloletniej tułaczki. Kolejny okres, a więc druga połowa tego wieku, jest czasem zarówno odbudowy substancji materialnej, jak wzrostu personalnego. Udaje się też założyć klasztor w Grodnie.

Z kolei wiek XVIII zaczyna się dla Rzeczypospolitej tragicznie. Sytuację kształtują ciągnąca się przez kilkanaście lat wojna północna, której walki oraz okupacja przez różne armie wyniszczają znaczne połacie kraju, oraz wyjątkowo dotkliwa zaraza. W klasztorach polskiej prowincji karmelitów bosych w ciągu lat 1707-1710 umiera aż 54 zakonników, większość z nich pada ofiarą epidemii. I tym razem po okresie wojny następuje odrodzenie. W XVIII wieku karmelici bosy zakładają dwanaście kolejnych klasztorów: w Zagórzcu, Kownie, Pińsku, drugi konwent w Wilnie, w Antoleptach, Zakrzewie, Kupinie, Milatynie, Narodyczach, Miadziole, Poszumieniu i Gudohajach. Są to jednak na ogół fundacje niewielkie, i – jak widać – zakładane po wsiach i małych miasteczkach, a pod względem terytorialnym, z wyjątkiem Zakrzewa na Kujawach, położone wyłącznie na ziemiach wschodnich, zarówno litewskich jak i ruskich.

W roku 1617 kapituła generalna ustanowiła polską prowincję zakonu; w jej skład weszły trzy istniejące wówczas klasztory: krakowski, lubelski i lwowski. Prowincja obejmowała całe terytorium Królestwa Polskiego z Rusią oraz ziemie Wielkiego Księstwa Litewskiego. Sytuacja taka trwała do czwartego dziesięciolecia wieku XVIII. Wówczas to, z powodu wielkiej rozległości terytorialnej oraz znacznej liczby klasztorów i zakonników, władze generalne wydzieliły z prowincji polskiej prowincję litewską. W chwili pierwszego rozbioru Polski prowincja polska liczyła 16 klasztorów oraz 278 zakonników, natomiast litewską tworzyło 153 zakonników żyjących w 10 klasztorach, co łącznie daje liczbę 26 klasztorów i 431 zakonników, i sytuuje karmelitów bosych w grupie średnio licznych zakonów w Rzeczypospolitej tego okresu.

Życie w klasztorach kształtowane było regułą i konstytucjami zakonnymi. Prymat należał się odprawianej wspólnotowo modlitwie myślniej i brewiarzowej, zakonnicy gromadzili się także na wspólnych posiłkach i rekreacjach, uczestniczyli w kapitułach i kolacjach duchownych, wypełniali praktyki pokutne. Temu wyznaczonemu przez modlitwę życiu wspólnotowemu podporządkowane było apostołstwo. Zgodnie z konstytucjami, powinno ono być owocem życia modlitwy i osobistego studium teologii. Stąd też – zwłaszcza w XVII wieku – karmelici bosy nie podejmowali na ogół działań duszpasterskich poza własnymi kościołami. W swoich świątyniach oprócz odprawiania Mszy św. i nabożeństw głosili kazania oraz gorliwie służyli wiernym poprzez słuchanie spowiedzi i połączone z nią kierownictwo duchowe. Spośród wybitnych kaznodziejów XVII-wiecznych należy wymienić o. Aleksandra Kochanowskiego. Większa aktywność duszpasterska zaznacza się w wieku XVIII, choć w dalszym ciągu karmelici bosy nie prowadzili parafii, i – poza nielicznymi wyjątkami – nie przyjmowali stałych kapelanii po dworach.

Podobnie jak w wielu kościołach parafialnych i zakonnych, z biegiem czasu również karmelici bosy prowadzili przy swoich świątyniach różnego rodzaju bractwa. Początkowo było to jedynie bractwo szkaplerzne, nieco później bractwo św. Józefa, a w końcu wiele innych, np. Trójcy Świętej, Niepokalanego Poczęcia, Dobrej Śmierci, św. Jana Nepomucena, św. Tekli i inne. Najliczniejsze jednak pozostały bractwa szkaplerzne i św. Józefa, jako wyrosłe na gruncie karmelitańskiej duchowości i własnej tradycji zakonu.

Na ten pierwszy okres obecności karmelitów bosych w Rzeczypospolitej przypadają początki, a następnie dynamiczny rozwój, dwóch pozostających pod ich opieką sanktuariów maryjnych: w Wilnie przy Ostrej Bramie oraz w Berdyczowie. Ostra Brama stała się głównym ośrodkiem kultu maryjnego na Litwie, zaś sanktuarium berdyczowskie z wizerunkiem Matki Bożej ukoronowanym w roku 1756 promieniowało na znaczne obszary Ukrainy. Niektóre inne kościoły stały się ośrodkami intensywnego kultu św. Józefa (Kraków, Poznań, Wiśnicz), oraz Cierpiącego Chrystusa (Milatyn, Lwów, Warszawa).

Mieli też polscy karmelici bosy pewien udział w misjach zakonu na terenach Azji. Jedenastu zakonników w XVII i XVIII wieku pracowało jako misjonarze w Persji, Mezopotamii, Syrii i Indiach, a jeden z nich, o. Florencjusz Szostak, rodem z Litwy, został biskupem i wikariuszem apostołskim w Malabarze.

Od samego początku w prowincji istniały kolegia filozofii i teologii, w których młodzi zakonnicy odbywali studia przygotowujące do przyjęcia święceń kapłańskich. Funkcję tę na przestrzeni 200 lat pełniły różne klasztory. Początkowo kolegia funkcjonowały jedynie w Krakowie, Lublinie i Warszawie, potem także we Lwowie, Wilnie, Grodnie i Antoleptach, a wreszcie okresowo w Przemyślu, Poznaniu i Wiśniczu. Istnienie własnych ośrodków nauki sprzyjało działalności pisarskiej zakonników. Piśmiennictwo polskich karmelitów bosych dotyczyło teologii życia duchowego, mariologii oraz teologii polemicznej. Spośród autorów karmelitańskich XVII wieku należy wymienić przede wszystkim o. Mikołaja Opackiego, o. Hieronima Cyrusa, o. Andrzeja Brzechwę, o. Stefana Kucharskiego, o. Bonawenturę Frezera i o. Wacława Gołuchowskiego.

Wielu ojców i braci odznaczało się świętością życia. Zachowane do naszych czasów źródła zakonne wymieniają licznych zakonników, którzy uznawani byli za wzory doskonałej realizacji ideału karmelitańskiego. Nie zabrakło i takich, którzy ponieśli śmierć męczeńską, by wymienić choćby o. Makarego Demeskiego, który w roku 1624 zginął z rąk Tatarów.

Wreszcie nie można pominąć milczeniem ofiarnego zaangażowania ojców w posługę duchowną wobec karmelitanek bosych. Przybyły one do Polski w roku 1612 i w ciągu kilkudziesięciu lat założyły łącznie osiem klasztorów. Ojcowie byli ich spowiednikami i w wieloraki sposób spieszyli im z pomocą, zwłaszcza podczas długotrwałych tułaczek z czasu wojen i epidemii. (cdn)

Warszawa – Kraków, w uroczystość św. Józefa, 19 marca 2005 roku.

*o. Marian Stankiewicz OCD
prowincjał prowincji warszawskiej p.w. Trójcy Przenajświętszej
o. Szczepan Praśkiewicz OCD*

prowincjał prowincji krakowskiej p.w. Ducha Świętego